

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Nieminen, Lea

Title: Generativistit ja konstruktivistit rinnan - äidinkielen omaksumisen teorialta vertailussa

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Kotikielen Seura, 2012

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Nieminen, L. (2012). Generativistit ja konstruktivistit rinnan - äidinkielen omaksumisen teorialta vertailussa. *Virittäjä*, 116(1), 137 - 141. <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja>

Generativistit ja konstruktivistit rinnan – äidinkielen omaksumisen teorit vertailussa

Ben Ambridge & Elena V. M. Lieven: *Child language acquisition. Contrasting theoretical approaches*. Cambridge: Cambridge University Press 2011. 448 s.
ISBN 978-0-521-74523-9.

Ensikielen omaksumisesta on totuttu julkaisemaan kirjallisuutta, jossa keskitytään yleensä yhteen omaksumisen alueeseen ja kuvataan kehitystä siinä. Tavallisesti kehityksen ilmiöitä selitetään yhden teoreettisen viitekehyksen kautta. Ben Ambridge ja Elena Lieven ovat kuitenkin lähteneet liikkeelle aivan toisesta suunnasta. He asettavat teoksessaan rinnakkain generativistisen ja konstruktivistisen viitekehyksen ja arvioivat, miten uskottavasti niiden avulla on tähän mennessä pystytty selittämään erityisesti fonologian, sanojen merkityksen sekä morfologian ja syntaksin omaksumista. Ambridge ja Lieven hyödyntävät runsaasti aiemmin tehtyjä tutkimuksia, ja viitekehysten vertailu rakentuukin empiriasta saatujen tulosten vuoropuhelulle ja tulosten todistusvoimalle.

Sekä Ben Ambridge että Elena Lieven ovat ansioituneita ensikielen tutkijoita, jotka edustavat konstruktivistista koulukuntaa. Siksi onkin mielenkiintoista, että he asettavat tavoitteekseen molempien näkemysten tasavertaisen ja kriittisen käsitteilyn asettumatta kummankaan puolelle. Koska yksi teos ei voi kattaa kaikkea mahdollista, Ambridge ja Lieven ovat valikoineet mielestään keskeisiä teorioiden välillä olevia kiistanaiheita tarkasteltavakseen.

Äänteiden, sanojen ja lausekkeiden segmentointi

Fonologian osalta Ambridge ja Lieven keskittyvät erityisesti segmentointiin: miten generativistiset ja konstruktivistiset näkemykset selittävät ensikielen äänteiden erottelun, puhevirran jakamisen sanoihin sekä lausekkeiden segmentointiin? Segmentointi-ilmiöiden kautta he tuovat esille keskeiset generativisteja ja konstruktivisteja erottavat näkemykset kuten suhtautumisen kielen sisäsyntyisyyteen, merkityksen ja rakenteen painottamisen sekä ajatukset lapsen kielen analyysin lähtökohdasta: onko kyse alusta saakka aikuiskielisestä representaatiosta, jonka tuottamiseen lapsilla vaikuttavat monenlaiset rajoitukset, vai ympäristön syötöksen pohjalta kehittyvästä kielimuodosta, joka vähitellen rakentuu aikuiskielen kaltaiseksi?

Generativistit katsovat äänteitä erottelevat distinktiiviset piirteet synnynnäisiksi. Kaikkien kielten foneemi-inventaarit muodostuvat artikulaatiopaikan, -tavan sekä soinnillisuuden ja soinnittomuuden erilaisista yhdistelmistä. Tutkimukset ovatkin antaneet selviä todisteita siitä, että jo imeväisikäiset ovat herkistyneet erottelemaan oman kieltensä artikulatorisia pääeroja. Tämä viittaa generativistien mielestä vahvasti distinktiivisten piirteiden sisäsyntyisyyteen, mutta konstruktivistit etsivät tuloksille selitystä kielen havaitsemisesta ja siihen pohjautuvasta erottelusta. Konstruktivisteille distinktiiviset piirteet sopivat lähinnä ään-

teiden kuvausvälineiksi, mutta lapsen omat foneemit kehittyvät vähitellen ympäristöstä kuultavan oman kielen syötöksen pohjalta. Varhainen herkkyys äänneiden eroille ei automaattisesti tarkoita sitä, että tätä herkkyyttä käytettäisiin foneemi-inventaarin rakentumiseen jo ennen puheen tuottamista.

Myös sanojen segmentoinnin osalta generativistit ja konstruktivistit ovat eri linjoilla. Generativistien mielestä sanojen segmentointi puhevirrasta ei ole mahdollista, ellei taustalla ole synnynnäistä mekanisme. Generativistit ovat etsineet selityksiä sanojen segmentointiin myös fonotaksista ja prosodiasta. Jo alle vuoden ikäisten lasten on havaittu tunnistavan fonotaktisia rajoituksia, mutta tämä ei vielä todista, että tietämystä myös hyödynnettäisiin sanojen segmentoinnissa. Prosodisista piirteistä esimerkiksi painotus voi toimia sananrajoja implikoivana piirteenä, mutta vain suomen kaltaisissa kielissä, joissa sanapaino on säännöllinen.

Konstruktivistien näkemyksen mukaan segmentointi lähtee merkityksestä. Puhevirrasta segmentoitu osa ei välttämättä ole edes sana vaan se voi olla myös useamman sanan jono (*chunk*), joka muodostaa semanttisen kokonaisuuden. Tukea sanojen segmentointiin tulee myös aikuisten lapsille suuntaamasta puheesta, jossa tutkimusten mukaan käytetään runsaasti yksisanaisia ilmauksia. Jo aiemmin tutuksi tulleen sanan havaitseminen puhevirrasta auttaa segmentoimaan myös muita ilmauksen osia.

Lausekkeiden segmentoinnissa tulee jälleen esille generativistien ja konstruktivistien keskeinen ero. Generativistien mukaan synnynnäinen kielioppi hiotaan ympäristön kieltä vastaavaksi. Tällöin oman kielen syntaksin omaksuminen al-

kaa siitä, kun lapsi tunnistaa lauseiden osia ja ryhtyy muokkaamaan universaali-kieliopin pohjalta kielikohtaisia syntaktisia parametreja riippumatta siitä, ymmärtääkö hän vielä ilmausten merkityksiä. Tässä hyödynnetään syötöksestä erottuvia akustisia vihjeitä mm. lausekkeiden rajoista. Sen sijaan konstruktivistille lausekkeiden tai muiden syntaktisten osien segmentointi ei ole lainkaan tärkeä asia, koska varhaisessa kieliopissa ei heidän näkemyksessään ole lainkaan syntaktisia konstituentteja vaan erilaisia täydennettäviä kehysrakenteita ja ulkoa opittuja kokonaisuuksia. Syntaksin rakentuminen alkaakin vasta merkityksen ymmärtämisen kautta ja etenee vähitellen kohti abstraktimpia rakenteita.

Sanojen merkityksen oppiminen

Sanojen merkityksen oppimiseen ei liity samanlaista generativistien ja konstruktivistien vastakkainasettelua kuin fonologian tai kieliopin omaksumiseen. Vaikka sanojen merkityksiä sinänsä ei kukaan tietenkään ole väittänyt sisäsyntyisiksi, generativistit kuitenkin katsovat jo hyvin varhain olemassa olevien rajoitusten ja periaatteiden ohjailevan merkitysten oppimista. Tällaisia ovat esimerkiksi oletus siitä, että yhdellä tarkoitteella voi olla vain yksi nimi tai että nimitys tarkoittaa ensisijaisesti koko tarkoitetta eikä sen osaa tai ominaisuutta. Kuitenkin tällaisia rajoituksia vastaan todistaa esimerkiksi se, että lapsella ei näytä olevan vaikeuksia ymmärtää, kun perheen pystykorvaa puhutellaan sanoilla *Musti, koira, eläin ja se*, tai oppia nimeämään ihmiskehon osia kuten *jalka, käsi ja korva*.

Konstruktivisteja lähellä on sosio-pragmaattinen näkemys, joka kytkeytyy yleisemmin jaetun huomion kehitty-

seen. Sanojen merkityksiä oppiessaan lapsi hyödyntää tilanteessa saamiaan vihjeitä, kuten katseen kohdistusta, voidakseen päätellä, mikä kiinnittää puhujan huomion (esim. mistä esineestä puhutaan) ja mikä hänen intentionsa on tarkoitetta kohtaan (esim. halu nimetä). Tähänkin näkemykseen liittyy ongelmia. Vaikka tutkimuksissa onkin pystytty todistamaan, että lapsi ymmärtää aikuisen intentioita, ei ole kuitenkaan todisteita siitä, että lapsi hyödyntäisi tätä taitoa merkityksen päättelyyn. Lisäksi mm. baby sign -kokeilut ovat todistaneet, että lapsi oppii merkityksiä jo ennen sosio-pragmaattisen ymmärryksen kehittymistä.

Ambridgen ja Lievenin mukaan kumpikaan edellä esitetystä malleista ei kykene tyydyttävästi selittämään merkitysten oppimisprosessia. Siihen eivät pysty myöskään assosiativisen oppimisen malli (lapsi yhdistää sanan silmiinpistävämpään kohteeseen tilanteessa), tilanteiden välinen oppiminen (eri tilanteiden pohjalta päätellään esimerkiksi artikkeleiden tai prepositioiden merkitys ja käyttö) tai syntaksin hyödyntäminen merkityksen päättelyssä. Sanan merkityksen oppiminen ei ole kertaluontoinen tapahtuma. Oikeastaan sanan oppiminen vasta alkaa siitä, kun sanaan saadaan yhdistettyä jonkinlainen merkityksen aihio, joka sitten täydentyy, muokautuu, hioutuu ja tarkentuu koko lapsuuden ajan ja usein vielä aikuisuudessakin. Lapsi ei myöskään ole staattinen oppija vaan hänkin on eri tilanteissa eri tavoin mukana ja hänellä on omia kommunikointitavoitteita sekä vaihteleva tietämys aiemmin kohtaamiensa sanojen merkityksestä. Nämä osaltaan ohjailevat myös uusien merkitysten oppimista eri tilanteissa. Huomion arvoinen seikka on

myös se, että valtaosa merkityksen omaksumistutkimuksesta on tehty länsimaisen kulttuurin piirissä. Lapsi ei kuitenkaan kaikissa kulttuureissa ole tasavertainen keskustelukumppani, eikä kaikissa kulttuureissa lapsille ”opeteta” sanoja ja merkityksiä nimeämällä ympärillä olevia esineitä ja toimintaa (ks. esim. Schieffelin ja Ochs 1986). Tämän seikan Ambridge ja Lieven ohittavat kovin nopeasti maininnalla, vaikka sen vaikutus olemassa oleviin teorioihin tarjoaisikin mielenkiintoisen lähtökohdan spekuloinnille.

Kieliopin omaksuminen

Ambridge ja Lieven käyttävät teoksestaan kaksi kolmannesta morfologian ja syntaksin käsittelyyn. Tämä ei hämmästyttä, koska syntaksi on erityisesti generatiivisessa koulukunnassa hyvin keskeisellä sijalla ja toisaalta tältä alueelta löytyvät suurimmat generativistien ja konstruktivistien näkemyserot. Vaikka teoksessa käsitelläänkin näitä kielenomaksumisen alueita useiden ilmiöiden näkökulmasta (taivuttaminen, yksinkertaisten lauseiden syntaksi, yhdyslauseiden syntaksi, sanajärjestys), samat lähtökohdat ja johtopäätökset toistuvat kohta kohdalta. Generativistinen näkemys rakentuu oletukselle, että kielioppi kaikkine sanaluokka- ja lausekategorioineen on sisäsyntyinen, abstrakti järjestelmä, joka mukautetaan ja tarkennetaan ympäröivän kielen mukaiseksi. Sääntöjä hyödynnetään alusta saakka, ja säännön tarkentuminen lopulliseen muotoonsa tarkoittaa samalla sitä, että se on välittömästi käytettävissä kaikissa sopivissa tapauksissa. Esimerkiksi taivutussäännön oppimista pitäisi seurata täydellinen produktiivisuus. Generativistien suunta on siis abstraktista säännöstä konkreettiseen kielen tuottamiseen.

Konstruktivistien näkemys kieliopin kehityksestä on päinvastainen, konkreettisesta kielestä kohti abstraktimpia sääntöjä etenevä. Sääntöjen oppiminen ei ole kertaluontoinen tapahtuma, vaan säännöt abstrahoituvat vähitellen ympäröivän syötöksen pohjalta: kokonaisuuksina opituista holofraaseista tai kivettyneistä ilmauksista tulee vähitellen täydennettäviä kehysrakenteita tai skeemoja ja myöhemmin vielä abstraktimpia konstruktioita. Abstraktin konstruktion muodostuminen lapsen kielioppiin ei tarkoita sitä, että hän käyttäisi jatkossa vain tätä sääntöä. Sen sijaan samanaikaisesti voi samasta rakenteesta olla käytössä eri abstraktiotason konstruktioita, joita käytetään erilaisissa tilanteissa: hyvin frekventin sanan taivutusmuotoa käytetään kokonaisuutena, mutta oudon sanan taivuttamisessa turvaudutaankin abstraktiin sääntöön. Kaiken taustalla on merkitys ja funktio, joiden esittämiseen kieltä käytetään, ja motivaatio oppimiselle kumpuaa halusta pystyä ilmaisemaan yhä enemmän merkityksiä.

Generativistien ajama kielen sisäsyntyisyys sekä sääntöpohjaisuus ja konstruktivistien suosima käyttölähtöinen näkemys johtavat lapsen kielen kehityksen analysointiin kahdesta vastakkaisesta suunnasta käsin. Tämä ero tulee ehkä kaikkein selvimmin esille juuri syntaksin selittämisessä. Generativistit pitävät lauseen oikeaa, aikuiskielen mukaista tuotosta todisteena siitä, että lapsi hallitsee täysin abstraktin säännön, joka on sisäsyntyisen universaalikieliopin kielikohdainen sovellus. Lähestymistapojen ero johtaa myös siihen, että jotkin omaksumisen vaiheet jäävät valitettavasti liian vähälle huomiolle. Generativisteilla tämä vaihe on aivan kielenomaksumisen alku, jossa konstruktivistit korostavat merki-

tyksen ymmärtämistä ja yksittäisten lekseemien osuutta kielen omaksumiselle. Ambridgen ja Lievenin mukaan generativistien olisikin syytä hyväksyä leksikaalinen vaikutus omassa teoriassaan. Konstruktivisteilla teorian heikko kohta on puolestaan vaihe, jossa lekseemikohdaisista skeemoista ja kehysrakenteista siirrytään abstraktiin aikuiskielioppiin. Olisikin syytä pystyä osoittamaan esimerkiksi tietokonesimulaatioiden avulla, kuinka tämä siirtyminen itse asiassa tapahtuu.

Lopuksi

Ambridge ja Lieven asettavat tavoitteeseen käsitellä tasapuolisen kriittisesti niin generativistista kuin konstruktivististaakin lähestymistapaa. Mielestäni tekijät onnistuvatkin tässä varsin hyvin. Teos kattaa keskeiset omaksumisen alueet – myös muun muassa sanojen merkityksen ymmärtämisen, vaikka kyse ei siinä olekaan varsinaisesti näiden kahden teorian näkemyseroista – ja kultakin alueelta on nostettu käsitteeseen mielenkiintoisia kysymyksiä. Teoksen arvo ei kuitenkaan piile vain sen tasapuolisuudessa tai kattavuudessa. Mielestäni tekijöiden eittämättä tärkein oivallus on ollut juuri se, että ylipäätään asetetaan kaksi teoreettista viitekehystä rinnakkain vertailuun ja kriittiseen tarkasteluun, jossa hyödynnetään koko ajan myös alan empiirisiä tutkimuksia. Tällaisena Ambridgen ja Lievenin teos on tervetullut lisä ensikielen omaksumisen kirjallisuuteen ja tarpeellinen luettava varsinkin alan aloitteleville tutkijoille mutta myös kielenomaksumista opettaville henkilöille. Teoreettisen tietämyksen lisäksi teos antaa runsaasti tietoa siitä, minkälaisin menetelmin ensikielen omaksumista on tutkittu ja tut-

kitaan. Tätä teoksen metodista puolta ei sovi aliarvioida.

Lähteet

LEA NIEMINEN
etunimi.sukunimi@jyu.fi

SHIEFFELIN, BAMBI – OCHS, ELINOR
1986: *Language socialization across cultures*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sanakirjasäätiön rahaston apuraha haettavana

Sanakirjasäätiön rahasto julistaa haettavaksi 2000 euron apurahan suomen ja sen sukukielten tutkimukseen, esimerkiksi pro gradu -tutkielman tai muun tutkimuksen tekoon, artikkelin kirjoittamiseen tai kenttätööhön. Apuraha voidaan jakaa usean hakijan kesken. Rahaston tarkoituksena on Sanakirjasäätiön perinnön mukaisesti 1) edistää suomen kansanmurteiden ja suomalaisen nimistön sekä niiden tutkimuksen tuntemusta ja 2) tutkia suomen kieltä ja suomensukuisia kieliä, suomalaista nimistöä sekä kansanomaisen kulttuurimme alkuperää ja ilmenemismuotoja. Rahasto tukee erityisesti suomen murteiden tutkimista. Etusijalla ovat hakijat, jotka eivät ole aiemmin saaneet apuraha Sanakirjasäätiön rahastosta.

Hakemukseen liitetään enintään kolmen sivun pituinen tutkimus- ja työsuunnitelma sekä kustannuslaskelma. Hakemuksessa tulee mainita samaan tarkoitukseen haetut ja/tai saadut apurahat. Erillisiä suosituksia ei tarvita, mutta hakemuksessa tulee mainita ohjaajan tai ohjaajien yhteystiedot.

Hakemukset osoitetaan Kotikielen Seuran johtokunnalle ja toimitetaan sekä sähköpostin liitteenä osoitteeseen seura@kotikielenseura.fi että paperiversiona osoitteeseen Kotikielen Seura, Castrenianum, PL 3, 00014 Helsingin yliopisto 16.4.2011 mennessä. Päätös julkistetaan 27.4.2011.

Kotikielen Seura
Castrenianum, PL 3
00014 Helsingin yliopisto
seura@kotikielenseura.fi